

УДК 349.2

<https://doi.org/10.34142/23121661.2020.32.06>orcid.org/0000-0002-8085-6938

© Власенко М. В., 2020

М. В. Власенко**ВИМОГИ ЩОДО НЕСУМІСНОСТІ
ПОСАДИ СУДДІ З ІНШИМИ ВИДАМИ
ДІЯЛЬНОСТІ: ТРУДО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ****M. Vlasenko****THE REQUIREMENTS REGARDING
INCOMPATIBILITY OF THE FUNCTION OF
A JUDGE WITH CERTAIN OTHER
FUNCTIONS AND ACTIVITIES:
THE LABOR AND LEGAL ASPECT**

Анотація. Мета статті полягає в характеристиці трудо-правового аспекту вимог щодо несумісності посади судді з іншими видами діяльності. Автор зазначає, що суддя є працівником з особливим правовим статусом, специфіка якого визначається саме своєрідною трудовою функцією, пов'язаною зі здійсненням правосуддя, реалізацією судової влади в межах відповідних судових процедур. Ця специфіка визначається через спеціальні юридичні гарантії реалізації права на працю суддею. Автор статті дійшов висновку, що відповідними гарантіями якісного та ефективного здійснення суддею своїх професійних обов'язків, а отже, й здійснення правосуддя в Україні, що функціонує на засадах верховенства права відповідно до європейських стандартів і забезпечує право кожного на справедливий суд, слід вважати встановлення вимог щодо несумісності посади судді із іншими видами діяльності. Адже саме ці вимоги є заходами забезпечення належного виконання правосуддя як специфічної трудової функції судді і, як наслідок, утворюють підґрунтя для гарантування прав фізичних та юридичних осіб. Надаються пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства України.

Ключові слова: посада судді, правовий статус судді, правосуддя, право на працю, вимоги щодо несумісності посади судді з іншими видами діяльності, трудова функція судді, юридичні гарантії реалізації права на працю суддями.

Аннотация. Цель статьи заключается в характеристике трудо-правового аспекта требований относительно несовместимости должности судьи с другими видами деятельности. Автор отмечает, что судья является работником с особым правовым статусом, специфика которого определяется именно своеобразной трудовой функцией, связанной с осуществлением правосудия, реализацией судебной власти в рамках соответствующих судебных процедур. Эта специфика определяется через специальные юридические гарантии реализации права на труд. Делается вывод о том, что соответствующими гарантиями качественного и эффективного выполнения судьей своих профессиональных обязанностей, а следовательно, и правосудия в Украине, функционирующего на принципах верховенства права в соответствии с европейскими стандартами и обеспечивающего право каждого на справедливый суд, следует считать установление требований относительно несовместимости должности судьи с другими видами деятельности. Ведь именно эти требования выступают мерами обеспе-

чення належного правосуддя як специфічної трудової функції судді и, як следствие, образують основу для забезпечення прав фізических и юридических осіб. Предоставляються пропозиції по удосконавленню діючого законодавства України.

Ключевые слова: должность судьи, правовой статус судьи, правосудие, право на труд, требования относительно несовместимости должности судьи с другими видами деятельности, трудовая функция судьи, юридические гарантии реализации права на труд судьями.

Abstract. The purpose of the article is to characterize the labor law aspect of the requirements for the incompatibility of the position of a judge with other activities. The author notes that the activity of persons on a professional basis in the administration of justice as a duty imposed for the performance of remuneration is the realization of the judge's right to work. Therefore, this gives grounds to claim that a judge is an employee with a special legal status, the specifics of which are determined by a kind of job function related to the administration of justice, the exercise of judicial power in the relevant court proceedings. This specificity is determined through special legal guarantees for the exercise of the right to work by a judge. It is concluded that appropriate guarantees of quality and effective performance of a judge's professional duties, and, consequently, the administration of justice in Ukraine, which operates on the basis of the rule of law in accordance with European standards and ensures the right of everyone to a fair trial, should be considered establishing requirements for incompatibility of a judge's position with other types of activity. After all, these requirements are measures to ensure the proper administration of justice as a specific job function of a judge and, as a consequence, form the basis for guaranteeing the rights of individuals and legal entities. Proposals for improving the current legislation of Ukraine are provided.

Keywords: position of a judge, legal status of a judge, justice, right to work, requirements for incompatibility of a judge's position with other types of activity, labor function of a judge, legal guarantees of realization of the right to work by judges.

Постановка проблеми. Шлях України до розбудови демократичної, соціальної та правової держави, як і шлях будь-яких інших держав, неминуче пов'язаний із реформами правосуддя, метою яких є формування такої гілки судової влади, яка була б здатна забезпечити об'єктивне та неупереджене судження щодо права, що призведе до відновлення порушеної справедливості. Зокрема на важливості цього питання було наголошено в посланні Президента України Володимира Зеленського до Верховної Ради України щодо внутрішнього та зовнішнього становища України: «За роки незалежності кожна нова влада починала реформу судової системи. У підсумку уряди, парламенти, президенти в країні змінюються, а судова система залишається. «Об'єктивне, неупереджене, справедливе правосуддя» звучить для громадян незнайомо, ніби слова іноземного походження» [1].

Впровадження справедливого, об'єктивного, неупередженого правосуддя за наявності належної правової бази можливе лише справедливими, об'єктивними, неупередженими судьями, які відповідно до закону реалізують судову владу. І одним із факторів, які є визначальним у здійсненні цього процесу, є законодавчо встановлені вимоги щодо несумісності на посаді судді. Враховуючи необхідність проведення реформи судової системи, будучи важливою ланкою механізму впровадження справедливого, об'єктивного, неупередженого правосуддя, вимоги щодо несумісності судді є окремою актуальною проблемою для наукових досліджень.

Аналіз останніх досліджень. Питання вимог щодо несумісності посади судді з іншими видами діяльності досліджували О. В. Константиї [2], В. М. Кравчук [3], О. Огурцов [4] та інші. Однак цих робіт замало і вони спрямовані на характеристику засад правового статусу судді як суб'єкта правосуддя, зокрема в них наголошується на тому, що це питання несумісності не було предметом спеціального аналізу [2] і «до останнього часу в науці ... не створено теоретичних засад вимоги щодо несумісності посади судді з іншими видами діяльності, немає фундаментальних наукових досліджень з цієї проблеми» [3].

Трудо-правовий аспект питання вимог щодо несумісності посади судді з іншими видами діяльності відповідно до чинного законодавства залишився поза увагою науковців, хоча є дуже важливим у формуванні комплексного механізму ефективного функціонування інституту судової влади. Отже, зазначене вище зумовлює доцільність наукового дослідження з цієї теми та визначення мети статті.

Формулювання мети статті (постановка завдання). Мета статті полягає в характеристиці трудо-правового аспекту вимог щодо несумісності посади судді з іншими видами діяльності.

Виклад основного матеріалу. Ст. 43 Конституції України » [5] визначила право на працю, акцентувавши увагу на його природній складовій – свободі виявлення людської сутності через застосування своєї здатності до праці. Припис цієї норми охопив абсолютно всіх осіб, що реалізують свою здатність до праці та заробляють собі цим на життя в межах правового простору.

Здійснюючи вибір щодо застосування своєї здатності до праці, людина також вільна вибирати форму реалізації свого права на працю, бо в Основному законі право кожного на працю визначається як «можливість заробляти собі на життя працюю, яку він вільно вибирає або на яку вільно погоджується».

Отже, в Конституції України використано категорію свободи не тільки для визначення цього права, але й для застосування форми щодо його реалізації. Таким чином, незалежно від форми, в якій відбувається реалізація права на працю, людина працює, а працюючи, вона реалізує свою здатність до праці, своє право на працю.

Тому є всі підстави для висновку, що діяльність осіб на професійній основі щодо здійснення правосуддя як обов'язку, покладеного для виконання за винагороду, тобто професійна діяльність судді, є реалізацією його права на працю.

Хоча Закон України «Про судоустрій та статус суддів» [6] і не визначає суддю як працівника, а наголошує лише на функції, яку він здійснює в процесі «здійснення правосуддя», аналіз змісту цього Закону демонструє, що мова йде саме про реалізацію права на працю за певною професією. А тому суддя є працівником, щоправда з особливим правовим статусом, специфіка якого визначається саме своєю трудовою функцією, пов'язаною із здійсненням правосуддя, реалізацією судової влади в межах відповідних судових процедур.

Ця специфіка визначається через спеціальні юридичні гарантії реалізації права на працю суддею.

Адже, як відомо, в юридичній науці під гарантіями прав та свобод людини визначено «умови, засоби, способи, які забезпечують здійснення в повному обсязі та всебічну охорону прав та свобод особи» [7, с. 555]. Також необхідно погодитись із визначенням О. О. Коваленко, де зазначено, що «юридичними гарантіями права на працю слід вважати засоби й способи ефективних забезпечення та охорони цього права, які створюються суспільством, державою і використовуються ними для втілення прав і свобод у життя» [8, с. 80-81].

Отже, відповідними гарантіями якісного та ефективного виконання суддею своїх професійних обов'язків, а отже, й здійснення правосуддя в Україні, що функціонує на засадах верховенства права відповідно до європейських стандартів і забезпечує право кожного на справедливий суд, слід вважати встановлення вимог щодо несумісності посади судді з іншими видами діяльності. Адже саме ці вимоги є заходами щодо забезпечення належного виконання правосуддя як специфічної трудової функції судді.

В. М. Кравчук наголошує, що «вимога щодо несумісності посади суддів з іншими видами діяльності є додатковим (неосновним) структурним елементом їхнього правового статусу, оскільки впливає на основний обсяг їхніх прав та обов'язків. Крім того, вимога щодо несумісності посади суддів з іншими видами діяльності зумовлена потребами гарантування для фізичних та юридичних осіб неупередженого, об'єктивного та своєчасного правосуддя» [3, с. 184]. У цьому випадку мова йде про юридичні гарантії, що створюються обмеженнями, які розглядаються, для осіб, щодо яких здійснюється правосуддя. Тобто мова йде про публічно-правову природу відносин. Однак це тільки один бік питання.

Вимоги щодо несумісності посади судді з іншими видами діяльності встановлюються ч. 2 ст.127 Конституції України, за якою «суддя не може належати до політичних партій, профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, обіймати будь-які інші оплачувані посади, здійснювати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької чи творчої» [5].

Зазначені конституційні положення визначені в Законі України «Про судоустрій та статус суддів» [2], відповідно до ст. 54 якого «перебування на посаді судді несумісне із зайняттям посади в будь-якому іншому органі державної влади, місцевого самоврядування та з представницьким мандатом. Перебування на посаді судді також несумісне із наявністю заборони такій особі обіймати посади, щодо яких здійснюється очищення влади в порядку, визначеному Законом України «Про очищення влади»».

Також «суддя не може поєднувати свою діяльність із підприємницькою та адвокатською діяльністю, обіймати будь-які інші оплачувані посади, здійснювати іншу оплачувану роботу (крім викладацької, наукової чи творчої),

а також належати до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті отримання прибутку».

О. Константій зазначає, і з цим слід погодитись, що «припис щодо несумісності посади судді з роботою в інших державних органах, наявності представницького мандата є одним із елементів юридичного механізму стримувань і противаг, який законодавчо закріплений в Україні, гарантією недопущення втручання представників судової влади в діяльність законодавчої та виконавчої, і, навпаки, посадових осіб останніх в діяльність суддів з розгляду спорів щодо права, охорони прав і законних інтересів громадян, підприємств, установ, організацій, тобто він спрямований на забезпечення особливих повноважень судових органів у державі» [2]. Але необхідно акцентувати увагу ще й на тому, що ці приписи побудовані на співвідношенні змістовного наповнення діяльності на суддівській посаді та інших її видах. У приписах цитованого Закону мова йде про встановлення обмежень щодо активної діяльності судді у вільний від здійснення основної його роботи час, яка пов'язана із можливістю заробляти собі на життя своєю загальною здатністю до праці, що позначається у визначенні законом обмежень на реалізацію права на працю судді за деякими іншими напрямками професійної діяльності. Ці обмеження розповсюджуються на ті види діяльності суддів, що полягають у реалізації ними права на працю вже в інший, ніж правосуддя, спосіб та які можуть потенційно впливати на виконання ними своїх професійних обов'язків із здійснення правосуддя, ставити суддю в залежність від чийогось зовнішнього впливу, не дозволяючи чи перешкоджаючи прийняти об'єктивне справедливе рішення за внутрішнім переконанням судді на підставі закону.

Також професійна діяльність судді не може поєднуватись із управлінням акціями (корпоративними правами). Ст.54 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» встановлює, що «особи, які є власниками акцій або володіють іншими корпоративними правами чи мають інші майнові права або інший майновий інтерес у діяльності будь-якої юридичної особи, що має на меті отримання прибутку, зобов'язані передати такі акції (корпоративні права) або інші відповідні права в управління незалежній третій особі (без права надання інструкцій такій особі щодо розпорядження такими акціями, корпоративними або іншими правами або щодо реалізації прав, які з них виникають) на час перебування на посаді судді. Суддя може отримувати відсотки, дивіденди та інші пасивні доходи від майна, власником якого він є».

Тобто мова йде про те, що джерела, які можуть приносити судді дохід, так само, як і активна діяльність, що дозволяє заробляти на життя працею поза часом виконання свої обов'язків на посаді судді, не можуть створювати загрозу щодо упередженого ставлення до оцінки фактів, на підставі яких має виноситись рішення, впливати на волю судді під час аналізу доказів та винесенні справедливого рішення через встановлення хоч якоїсь залежності судді від майнових інтересів в будь-якій справі. Управління акціями (корпо-

ративними правами) здійснює вплив на суддю, ставлячи в залежність від інших осіб, що також беруть участь у цій справі, а тому суперечить об'єктивному та незалежному правосуддю.

Ще однією вимогою щодо несумісності виступає обмеження на політичну діяльність судді, яке також є юридичною гарантією забезпечення неупередженого виконання своїх професійних обов'язків. «Суддя не може належати до політичної партії чи професійної спілки, виявляти прихильність до них, брати участь у політичних акціях, мітингах, страйках. Перебуваючи на посаді, суддя не може бути кандидатом на виборні посади в органах державної влади (крім судової) та органах місцевого самоврядування, а також брати участь у передвиборчій агітації». Таким чином, участь у цих видах активної діяльності також може впливати на волю судді в його професійній діяльності, а отже, заважати якісному виконанню своїх обов'язків, порушуючи право на справедливий та неупереджений суд.

Суддя повинен дотримуватися вимог щодо несумісності, визначених законодавством у сфері запобігання корупції.

Крім того, у законі зазначено види діяльності, які є сумісними із виконанням професійних обов'язків судді і не вважаються сумісництвом, зокрема це «Відрядження на роботу до Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Національної школи суддів України, Ради суддів України». Ст.54 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» встановлює, що «у разі призначення судді членом Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України він відряджається для роботи в цих органах на постійній основі. За членами цих органів – суддями – зберігаються гарантії матеріального, соціального та побутового забезпечення, визначені законодавством для суддів.

Суддю за його заявою може бути відряджено для роботи в Національній школі суддів України, а суддю, обраного головою чи заступником голови Ради суддів України, – до Ради суддів України зі збереженням розміру суддівської винагороди за основним місцем роботи та встановлених законом доплат».

Ці випадки не підпадають під ті, які слід вважати несумісними із професійною діяльністю на посаді судді, тому що на цей період судді не здійснюють функцію правосуддя, тобто свою особливу трудову функцію, що полягає у здійсненні судової влади. Це зазначено в ч. 8 ст. 6 Закону України «Про Вищу раду правосуддя»: «Член Вищої ради правосуддя, який є суддею, не може здійснювати правосуддя» [7]. Ч. 3 ст. 94 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» також також наголошує, що під час відрядження судді до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України вони не можуть виконувати свої суддівські повноваження зі здійснення судової влади. Хоча з метою чіткості та недвозначності розуміння закону в цьому випадку необхідно чітко встановити заборону на здійснення правосуддя.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином, можна дійти таких висновків:

